

ישועת יעקב רוחמן

"הסיפור שלך הוא כל כך יוצא דופן כי הדהים אפילו אותי"
אנטולי ריבנקוב, מחבר רומן "החול הכבד" על השואה באוקראינה (מתוך מכתב ליעקב רוחמן)

מעולם לא שאלתי אותו על הפרטים. גם בגלל שלא רציתי לחמם את זיכרונותיו על מה שעבר עליו, וגם מפני שאפילו לשמוע אותם היה קשה מאוד. אבל הוא מצא בו כוח לכתוב אותם. בשנות 1995--2002 קטעי רשימותיו הופיעו בעיתונים ברוסית, זיכרונותיו הוקלטו על-ידי חטיבת הקלטות של קרן שפילברג, ובשנת 2011 בעיר דונצק באוקראינה יצא לאור ספר קטן של יעקב רוחמן "החיים שלי", שפורסם הודות למאמצים של קרובת משפחתו א.דוברומיסלובה. אבל אפילו פעם אחת הסיפור הייחודי הזה לא סופר בעברית.

הוא נולד בשנת 1931 בעיירה בלארוסית בְּשֶׁנְקוֹבִיצ'י ליד עיר ויטבסק במשפחה של יצחק רוחמן ורוזה דוברומיסלינה. שניהם היו מנהלי חשבונות. בעיירה התגוררו חמשת אלפים איש, מהם שלושת אלפים – יהודים. בבית-הכנסת כבר התמקד קולנוע, אבל עד שנת 1936 פעל בית-ספר יהודי.

בשנת 1941, היו לו אחות סוניה בת שבע ואח בוריה בן שלוש. כמה ימים לאחר פרוץ המלחמה אביו של יעקב גויס לצבא.

עם התקרבות הצבא הגרמני, ב-3 ביולי, אמו של יעקב החליטה לקחת את משפחתה אל מחוץ לעיירה. בדרך הופיעו מטוסים גרמנים והתחילו להפציץ ולירות באנשים מתת-מקלעים. נוצרה בהלה, כולם ניסו למצוא מקלט. היו שם שני כבישים - אחד לוויטבסק, לאן שהלכו מרבית הפליטים, והשני אל סְנֶנו. אמו של יעקב בחרה בדרך השנייה, יותר פנויה. זו היתה טעות טרגית. את הכביש אליו הם פנו, חסמו טנקים גרמנים. בנוסף, במהלך עצירה למנוחה גנבו את סוסם ואת העגלה עם החפצים. הם לנו באסם, אבל בבוקר באו כמה אנשים עם מקלות, התחילו לצעוק: "יהודונים, לכו מכאן!" והמשפחה הייתה נאלצת לחזור לעיירה שלה.

אלה שהלכו לוויטבסק הצליחו לברוח מזרחה לפני שגרמנים כבשו את העיר. בבשנקוביצ'י כבר היו גרמנים. הבתים בערו. רוב היהודים התכנסו ברחוב לְפֶלְסְקֶיה. ביתם של רוחמן עמד קצת בצד. הוא נשאר על תילו, אך היה שדוד. עכשיו, נוסף למשפחת רוחמן, התיישבו בו עוד ארבע משפחות. נולד ומת תינוק, שני חיילים גרמנים היו באים לאנוס נערה (כאשר סבאה ניסה לעמוד בפתח, הוא נפגע ממכת קת אקדח בראש). בעיירות הסמוכות הגרמנים התחילו להשמיד את היהודים.

במהלך החודשים הבאים נפתחה בעיירה מפקדה גרמנית ומשטרה מקומית, והם גם הקימו את "יודנראט", יהודים ניצו להצמיד לבגדים טלאים צהובים ולצייר על בתיהם מגן-דוד. אסרו להם לצאת מן העיירה. לא היה אוכל ולא התאפשר להם אפילו להתרחץ, עד ששכן בלארוסי שלהם ניקולאי פְּרֶגוֹדָה העז להכניס אותם לבית-מרחץ שלו, כשהוא מסכן את חיי משפחתו. פעם יעקב שמע שגרמנים נותנים לבלארוסים תפוחי-אדמה ממחסן. הוא הצטרף לתור, אך כשהגיע לדלת המחסן, אחד מבלארוסים הצביע עליו ואמר לשומר גרמני: "הנה יהודי!" החייל תפס את יעקב בצווארון וזרק אותו לכביש ישר לתחת גלגלי המשאית. רק בדרך נס הילד נשאר בחיים.

שכן אחד, שהיה בצבא יחד עם אבא של יעקב, נפל בשבי, ברח וחזר הביתה. הוא מסר לרוזה את המלים של בעלה: להציל לפחות מישהו מבני המשפחה! בחודש דצמבר 1941, אמו של יעקב החליטה להעז ולעשות מעשה שהוא מעשה גבורה, אך דבר נורא בעיני כל אם: לתת הזדמנות להינצל לפחות לאחד מילדיה. היא השאירה את שני ילדיה הקטנים בטיפול הסבתא והדודה שלה, אמרה ליעקב להתלבש בבגדים חמים וללוות אותה מוקדם בבוקר לבית-החולים (כך היא אמרה לו, אך בפועל התכוונה להגיע לכוחות הסובייטיים הנסוגים מהחזית).

בדרך היא הוציאה מהתיק חצאית בנות, ועזרה לבן ללבוש אותה. האם החלה ללמד אותו אגדה, לפיה היא עצמה – ארמנית בשם אנה שנלקחה לרוסיה על-ידי הוריה בילדותה ולא שולטת בשפה הארמנית, בעלה פולני מת לפני כמה שנים, שמו של יעקב מעתה - יְדוּוֹגָה, שהגרמנים פינו אותם מהבית על-יד לנינגרד והם הולכים לסמולנסק אל אחותה. היא חזרה על האגדה הזאת פעמים רבות, תיקנה אותה, הוסיפה פרטים. יעקב שינן בעל פה את האגדה, למד לדבר על עצמו כעל ילדה, ולהתנהג בהתאם. מעתה היא פנתה אליו רק בשם "יאדי" ורק כמו לבת.

(בחודש פברואר, 1942, בעיירה בְּשֶׁנְקוֹבִיצ'י גרמנים הוציאו להורג ביריה 1,068 יהודים, ביניהם האח והאחות של יעקב. על האנדרטה שהציבו לאחר המלחמה אזרחות הקורבנות לא צוינה).

כל החורף יעקב עם אמו בילו בכביש, הלכו עד 20 ק"מ ליום, ישנו בבתים אקראיים ואכלו נדבות. כפור באותה שנה הגיע עד מינוס 41 מעלות. איך הם שרדו בחורף? אצל "יאדי" נשארו, לדבריו, רק זיכרונות בודדים מאותו זמן. ככל הנראה, בגלל הלחץ שחוה ואולי משום שליד אמו הוא הרגיש את עצמו מחוסן ולא חייב לקבל החלטות אצמעות. אך כמה מימים ולילות האלה הוא לא שכח עד סוף ימיו.

פעם הם ביקשו בכפר אפשרות ללון, אך כשאנשים ראו את הפליטים, פנו להם עורף ולא פתחו דלתות. כל הכלבים התחילו לנבוח, ואת יעקב אחזה בהלה. רק כשהאם פנתה בקריאה "הצילינו!" לאישה אחת בקצה הכפר שחיה עם בתה בבית ללא גדר וחצר, ההיא הכניסה אותם לחדר, נתנה להם אוכל ומקום לישון.

בפעם אחרת, במהלך סופת שלגים, הם נכנסו לבית, שבו היו גרמנים. אמאן הבינה מהשיחה ביניהם כי אחד הציע לירות בהם (אולי לשתיים יש יחס ליהודים או לפרטיזנים), ושניים אחרים הציעו לשלוח האם והבת למפקדה. במטה הקצין הביט בהם ושיחרר אותם. את העיר סְמולֶנְסְק הצליחו לעבור ברכב גרמני, והם פנו לעיר רוסלוב. האם החליטה ללכת למשרד המפקד הגרמני, לבקש רשות להישאר בעיר, בהתחשב בכך שהגרמנים לא יתארו לעצמם שיהודים יכולים מרצונם החופשי לבוא אליהם. אבל עובר ושב שהם פגשו בדרך התברר כי שוטר והוביל אותם למשטרה הרוסית.

במשך חודשיים הם נאלצו לבלות בכלא. יעקב הוכנס לתא יחד עם חמש נשים. הוא נחקר והוכה בגב שמעילו לא הורם, סבל אך לא איפשר לחשוף את גופו. הוא עמד על האגדה שאמו לימדה אותו. השוטרים ניסו לרמות אותו, אמרו שאמו כבר הודתה בהיותם יהודים ויש רק להוסיף כמה פרטים, אך יעקב עמד על שלו. בסופו של דבר, הוא הועבר לתא בו הייתה אמו. יום אחד בתא שלהם גוועה ומתה פרטיזנית צעירה פצועה; היא ביקשה כל הזמן לשתות. אחרי החקירה לחשה: "לא גיליתי להם דבר. ספרו עלי לאימא שלי", אך יעקב לא זכר את הכתובת ואת שמה של אימא שלה. כל יום אנשים הוצאו להורג בירייה.

באביב 1942 הם שוחררו ואפשרו להם לחיות בעיר. האם הצליחה להשיג עבודה במזנון הגרמני ולשכור דירה. בסתיו הם שוב קיבלו זימון להופיע בפני המשטרה. יעקב התעקש לברוח. אמו הלכה לקחת צעיף חם מבית שבו הם התגוררו בהתחלה, ויעקב נשאר בחצר, צופה בעזים. כשהחל לחפש את אמו, התברר לו כי היא כבר עזבה. עד שעות הערב הוא ניסה ללא הצלחה למצוא אותה (נאמר לו כי אמו גם היא מחפשת אותו, אך מאוחר יותר הוא לא היה בטוח אם שמע את המילים, או אולי רק חלם אותם). ואז החליט ללכת לעיר בריאנסק, לחפש פרטיזנים, כמו שהיא לימדה אותו. כך אמרה לו אמו: "אולי אני אספה, הכל יכול להיות. אז האפשרות להישאר בחיים בשבילך היא אחת - למצוא פרטיזנים."

(לפני המלחמה הוא ראה חלום שבו רדפו זאבים אחריו ואחרי אמו. הוא הצליח לטפס על העץ, אך היא נשארה למטה ונעלמה).

עכשיו הוא היה לבד. באותו זמן מלאו לו אחת-עשרה שנה. לדבריו, הוא איבד תחושת הפחד, אשר יכול היה להזיק לו. שוב, כל יום הוא הלך במורד הכביש לבוש כילדה. פעם הוא ישן בתוך ערמת השחת והתעורר כש... מישהו ניסה לפזר את השחת! היה זה סוס שרעה בלילה בשדה והבחין בנוכחות של בן-אדם.

בסופו של דבר יעקב נתקל בחיילים גרמנים. סיפר להם שהוא הולך לבריאנסק מהאם אל הסבתא. הביאו אותו לשני קצינים, והוא הבין (הוא ידע יידיש), כי אחד הקצינים אמר: "אילו חזירים הרוסים האלה! כאן מלחמה, והם שולחים ילדה לבדה לדרך ארוכה!" הם נסעו למקום שהיה קרוב לבריאנסק, והסיעו אותו כמעט עד לעיר, אך אישה שהוא פגש במקרה, תיארה לו כי העיר נהרסה, האוכלוסייה רעבה, אנשים אוכלים סרפד. היא נתנה לו לחם וביצים להשיג טרמפ תמורת האוכל. כך הוא שוב נקלע ברוסלוב.

הוא חיפש ולא מצא שום מידע על האמה שלו. אכל עם חיילים רוסים שבויים, ישן בתחנת הרכבת ההרוסה. החורף מגיע, והוא מבין שלא ישרוד לבד. פעם אחת שמע שיש בעיר בית ילדים חסרי השגחת ההורים. והנה עוד פעם הציל אותו שיעור מאלף של אמו. כמו שבעבר העזה היא ללכת למשרד המפקד הגרמני ולבקש רשות להישאר בעיר, כך כעת הוא החליט לקחת סיכון: לבקש מקום בבית הילדים. סיפר לפקיד שאמו עזבה אותו, ברחו עם הגרמנים.

מאז יעקב חי בקבוצת הבנות הצעירות בבית היתומים, שם היה עליו לבלות במשך שנה שלמה, כל הזמן בסכנה להיחשף. היה לו שער ארוך, הוא חיקה מנהגים של בנות, ניסה כפי שהיה ביכולתו לשמור על פרטיותו, אך הילדות הבינו בהדרגה כי "יאדי" יכולה להיות גם ילדה וגם ילד. המחנכות, כמובן, גם הן ניחשו, אבל רק כעבור כמה חודשים בדקו אותו והרגיעו: "הכול ברור, את נשארת ילדה טובה שלנו".

פעם הגיע לבית היתומים רופא רוסי, בדק את הילדים, עירומים ממותנים ומעלה. אודות "יאדי" אמר לאחות: "מעולם לא ראיתי מבנה של בית החזה כזה אצל ילדה!" (קשה להניח כי הרופא לא הצליח לקבוע את מינו של ילד בן אחת-עשרה. כנראה, לא רצה לקחת את החטא על נפשו).

הייתה תקופה כאשר משפחת שוטר מקומי רצתה לאמץ ילדה מבית היתומים ובחרה ב"יאדי". הם תיארו בפניו כמה טוב יהיה לו (לה) אצלם. יעקב נאלץ לברוח כל פעם שהם הופיעו.

את בית היתומים איחדו עם בית נחי המלחמה הקרוב. ובעוד כמה זמן הבית שהם עזבו נהרס כליל בהפצצה. יעקב רעה פרות, טיפל בשדה תפוח אדמה, עשה ערמות שחת.

בחודש אוקטובר, 1943 הגיעו לעיר כוחות של הצבא האדום המתקדמים. הגרמנים פוצצו את הכלא עם האסירים בתוכו ונסוגו. כשהתפשטה השמועה כי החיילים הסובייטיים הופיעו, יעקב עם הבנים רץ לקראתם. הוא ביקש להצטרף לגדוד. אחות בבית היתומים אמרה לו: "ובכן, יאדי, נשארתי חי, אתה יכול להחליף בגדים." וציוותה לספר נכה לכסח את השער של יעקב. עכשיו היה עליו, אחרי הפסקה של שנתיים, ללמוד להיות ילד. הילדים כמובן הופתעו מאוד.

(מאוחר יותר התברר כי היחידה הצבאית, בה שירת אביו, עברה רוסלוב, אבל הם לא פגשו זה את זה). בעיר הוקם משטר סובייטי. כמה משרתים גרמנים נתלו, ובית הקברות הגרמני מחקו מפני האדמה. אחרי חודשים ספורים החלו לשלוח את הילדים לבתי ילדים אחרים. יעקב נשלח לבית ספר מקצועי על-יד עיר קוזלסק באזור קלוגה תחת השם שהמציאה באגדתה אמו – קוזלובסקי. בתחילת 1945 הוא שלח מכתב לעירייה של עיירה בה חיו לפני המלחמה סבא וסבתא שלו (ההורים של אמו) וכך הצליח לאתר אותם. הוא כתב לסבו. הסבתא שמרה את המכתב, שנשלח ללא בול ומעטפה מקופל בצורת המשולש כמו שהיה נהוג אז, עד סוף ימיה, ובפגישה האחרונה עם יעקב החזירה אותו לנכד (ר' צילום). כך הצליח יעקב לדעת כי אביו חי והגיע עם הצבא עד לברלין. ובחורף 1946, בזמן יציאתו של יעקב לחופשה, בתחנת הרכבת בוויטבסק, הוא במקרה פגש באביו-הקצין, שחזר מן החזית ולא זיהה את בנו. "אדוני לא זוכר אותי?" – שאל אותו יעקב.

אחות של אבא שלו, סוניה הצליחה לעזוב את הגטו ביום חיסולו עם שני ילדיה אחרי לילה שהם בילו בבית-מרחץ של שכנם ניקולאי פרגודה. היא עברה את עמדת השמירה באמתלה, כי חייבת לעבוד בכפר הסמוך. במקרה בתיק שלה היו כלי סריגה וחוטים. בעזרת אחותו של פֶּרְגוֹדָה הם יצאו אל הדרך ובסבל רב של מנוסה (פעם אחת היא אפילו החליטה להרעיל את עצמה ואת ילדיה), הגיעו לחזית.

(כעבור שנים, לאחר מותו של ניקולאי פרגודה, הוענק לו בישראל תואר "חסיד העולם").

החיפוש אחר אמו, רוזה דוברומיסלינה לא הניב שום תוצאות. הם ביקרו ברוסלב בבית שבו יעקב נפרד מאמו. בעלת הבית לא זיהתה אותו, אך אישרה שאישה בשם אנה עם ילדה בשם יאדי הייתה אצלה ולא ידוע לה לאן היא הלכה. (במכתב לסבא יעקב כתב: "היו שמועות שראו אותה אצל פרטיזנים". כנראה מישהו רצה להרגיע את הילד).

אני רואה באמו של יעקב את הגיבורה הראשונה של הטרגדיה. קשה לדמיין את מצבה הנפשי של האישה, הנאלצת, בניגוד לאינסטינקט אימהי, להחליט אילו מילדיה היא תנסה להציל. אפשר רק להתפלא, איך הבשילה אצלה התוכנית לבחור ביעקב, להטיל עליו תפקיד של ילדה, בהסתמך על השליטה עצמית שלו ועל הבנתו במה שקורה. שגיאה בעת בחירת המסלול, גם כן, מדברת על עצמאותה ונחישותה.

לפעמים עולה אצלי מחשבה מסיתה: אולי היא הגיעה למסקנה בשלב מסוים שבלעדיה בנה ימשוך פחות תשומת לב לעצמו, וזה יהיה בשבילו סיכוי טוב יותר לשרוד? מוזר ומפחיד לחשוב על זה, שהיא בכוונה השאירה אותו לבד, כשהוא כבר הוכיח את יכולתו לעמוד בתנאים מחפירים של בריחה מתמדת מן המרדף ולקחת על עצמו את ההחלטות הנחוצות. אם הנחה זו נכונה, אז נוכל לומר, שעשתה את הבחירה הנכונה היחידה. המעגל התכווץ, וזימון חדש למשטרה מדבר על כך. יחד, הם בוודאי היו נספים.

יהיה זכרה ברוך!

יעקב רוחמן הפך למהנדס, פיתח פרויקטים של אוטומציה וניהול הייצור במכרות. לאחר שהיה בהיגנום, הוא נשאר איש לבבי שקט וצנוע, תמיד מוכן לעזור לאנשים. גם בחיי איש מבוגר הוא עבר אירועים קשים, אך זה כבר סיפור אחר.

אדולף גומן, כרמיאל 22.04.2017

20/II 45 года. Привет из Козловски.

Здравствуй дедушка я живу хорошо урсу на месте
ра. Мой дедушка я долго не знал про вас и всю

вашу семью извещал. Потом я поехал в Мухомов
в радиски мне от туда приехали, что семья Добран
семья живёт в Витебской обл. в городок. я и мам
сам туда. Дедушка когда меня приехал в
Бешенковичи мы выехали за Бешенковичи
потом обратно приехали мы жили в а. менуев.
они издевались, мы я и мама решили идти к
француз к Москве без всяких документов. Со мной
и Борюшкой мы остались с Штейн Солей. Когда
мы шли мама и я мы переехали фронтально
не ждали а Козловский, и теперь я всё время
живу с Козловский. Когда мы шли мы жили в
Рослав. Самосетской обл. тогда всё равно нужно доку
ментов мы там спросили у полицейского где
командатура от нас привёс в полицейские и нас
поселили в тюрьму мы там поселили два месяца,
и нас отпустили и дали нам все какие докумен
ты. Мама работала в столовой и мы кое-как
кармлились. Потом обратно пришла повестка, что
нас вызывали в полицейские мы сразу догнались
и мы выехали а потом дальше потом мама
сказала мне, что я поселил а она зашла в до
потом я узнаю я сидел потом зашёл в тот
дом там жили те кто мы жили когда мы
пришли в рослав мы у них стали на квар
тиру они сказали, что она только выжила
я читал её историю по телефону и она так
моя мама искала то мы пережили.

Тогда я невольно пошел в Босове и сел
между бум и и я пошел в дет-дом при
мещев. Конечно было плохо. Потом
слухи, что она находится в Барнаул.
Потом я всё время был в дет-доме
за Босовом. Дедушка и маминте как
у вас проходило дело когда вы
вакцировались кто-то с дедушкой
и и с тетей мамой и с другими
Я лично уверен, что вы постоянно
писали очень много. Я написал
только самое главное.

Дедушка мамин письма
которые идут от
кого-нибудь проверяют
я это письмо отдал

В городе Козельск
Дедушка как
мне кажется
погода
мае вас
Добрый вечер М.

Если про-
мо прислу-
те рта
Меду
Камчатка
Камчатская обл. в. Козельск
спец. П. П. № 20 Козловскому. Я. И.

Воскресенье
27.08.49
ПРОПОВИДАННО
CHERNOBYL
ВМТ
БССР

Капитане про вашу жизнь
как вы живете

הוריו של יעקב רוחמן – יצחק רוחמן ורוזה דוברומיסלינה

אמו של יעקב רוחמן – רוזה בת מארק רזומיסלינה

יעקב רוחמן

יעקב רוחמן תלמיד כיתה א' (במרכז התמונה)

יעקב רוחמן תלמיד בית הספר המקצועי (במרכז התמונה)

יעקב רוחמן סטודנט

יעקב רוחמן